

Türkiye’de Eğitim Politikası ve Kütüphane

Prof. Dr. Bülent YILMAZ*

“İnsan olma” olanağı ile dünyaya gelen insanın, bu olanağı büyük ölçüde “eğitim” ile gerçekleştirdiği söylenebilir. Rusya’nın Sibiryâ bölgesinde annesi ve babası tarafından üç aylık iken terk edilen, köpekler tarafından büyütülen ve yedi yaşında bulunan bir çocuğun “köpek gibi davrandığı, onlar gibi yürüdüğü, yanına yaklaşanları ısırıldığı ve kendisine verilen yiyeceği önce kokladığı” gerçeği** eğitimin bir insanlaşma süreci olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Eğitim olmadan insanın insan olamayacağı, toplumsal yaşamın ve uygarlığın yaratılamayacağı açıktır. Bu anlamda, insanı hayvandan uzaklaştıran ve farklılaştıran etkinlik eğitimidir. Doğumu ile birlikte eğitim sürecine giren, yaşamının her anı farklı tür, içerik ve düzeyde eğitim ile geçen insan yemeyi, tutmayı, yürümeyi, gülmeyi, konuşmayı, acımayı, yüzmeyi, plan yapmayı, eylemde bulunmayı, düşünmeyi, okumayı, yazmayı, ibadet etmeyi, resim yapmayı, inanmayı vb. bireysel ve toplumsal yaşamdaki bütün etkinlikleri büyük ölçüde eğitim ile öğrenir. Bu niteliği, eğitimi, toplumsal yaşamın en önemli olgularından birisi ve toplumsal yaşamın diğer bütün alanlarını ve kurumlarını etkileyen toplumsal öge durumuna getirmiştir.

Eğitim, yukarıda sözü edilen işlevini “bilgi” ile gerçekleştirmektedir. Bilgi, yaşamı kavramanın ve toplumsallaşmanın en önemli aracıdır. İnsana özgü olan ve eğitim ile kazanılan bütün ilgi, beceri, yetenek ve düşünceler ile, gerçekleştirilen bütün etkinliklerin özü bilgidir. Bir başka deyişle, eğitim süreci bir bilgi edinme, bilgilenme, yani bilgi aktarım/edinim sürecidir. Bilgi olmadan eğitim sürecinin varlığı söz konusu değildir. Eğitim, yarattığı kendine özgü araçlarla iş görebilir, görevlerini yerine getirebilir. İnsan yaşamını bir eğitim süreci olarak ele alırsak, kütüphane, insanın eğitim sürecinde gereksinim duyduğu, kullanmak zorunda olduğu bilgiyi bulan, örgütleyen ve kullanıma sunan toplumsal bir kuruluştur. Bilgi olgusunun söz konusu olduğu her yerde ve anda kütüphane kurumunun bulunması kaçınılmazdır. İşte, kütüphane kurum ve hizmetleri, bu özelliği ve yapısı nedeniyle eğitim sürecinin gerçekleşmesinde gereksinim duyulan zorunlu araçlardan birisidir. Bir başka deyişle, kütüphane eğitim sürecinin bir ürünü, onun yarattığı doğal bir öğedir. Bu anlamıyla, kütüphane, eğitimin temel ve organik bileşenlerinden birisidir.

Çağdaş eğitimin temel özelliği bireylerin zekâ, ilgi ve yetenek farklılıklarından yola çıkarak onlara araştırmaya dayalı bir eğitim süreci sunmasıdır. Sözü edilen farklılıklar ve araştırma olgusu çeşitli tür ve düzeyde, çok sayıda bilgi kaynağını gerektirir. Bu ise, sözü edilen kaynakları toplayan, düzenleyen ve hizmete sunan kurum olarak kütüphaneyi eğitim sürecinin doğal bir parçası kılmaktadır. Araştırma olgusu ile kütüphane kurumunu ayrı düşünmek olanaklı değildir ve bu bağıntı eğitim-kütüphane ilişkisinin de ana gerekçelerinden birisini oluşturmaktadır.

Eğitim-kütüphane arasında belirlenen nitelikteki ilişkiler iki önemli gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki; “*eğitim olgusuna yönelik kavrayış, algılama, değerlendirme ve etkinlikler, onun doğal parçası olan kütüphane ögesini içermek zorundadır*” biçiminde ifade edilebilir. Diğeri ise; “*kütüphane ögesine ilişkin çözümlene, değerlendirme ve etkinliklerin de eğitim olgusundan bağımsız yapılamayacağı*”dır.

“Devleti ve toplumu yönetmek” biçimindeki genel anlamıyla *politika* kavramı bireysel ve toplumsal yaşamı en az eğitim olgusu kadar belirleyen/etkileyen bir öğedir. Politika kavramının bunun dışında özel bir anlamı da bulunmaktadır. Aynı zamanda, “Belirlenen hedefe/amaca ulaşmada izlenecek yol, yöntem” olarak ifade edilebilecek politika kavramı bu anlamıyla da toplumsal ve bireysel yaşamımızın çoğu alanını etkilemektedir. Toplumlar ve bireyler başarılı sonuçlar elde etmek istiyorlar ise eylemde/etkinlikte bulunmadan önce o etkinliğe ilişkin olarak amaç/hedef/ilke ve bu amacı gerçekleştirmede uygun olan yol ve yöntemi belirlemek zorundadırlar. Hedef, ilke ve yöntemin

* Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi.

** Cumhuriyet Gazetesi 4.8.2004

politika ögeleri anlamına geldiği göz önüne alınırsa, bütün insani etkinlikler için politika olgusundan rahatlıkla söz edilebilir. Politika; yaklaşım, kavrayış, algılayış, tutum ve tavır anlamlarına gelmektedir.

Eğitim etkinliğinin ulusal düzeyde gerçekleştirilmesi ve işletilmesinde yukarıda açıklanan gerekçeler nedeniyle bir politikaya gereksinim duyulacaktır. Daha açık bir deyişle, bir ülkede ulusal eğitimin gerçekleştirilmesi için bu konuda amaçların/hedeflerin, ilkelerin ve yöntemin belirlenmesi zorunludur. Ulusal eğitim sisteminin başarılı olması, işlemesi, öncelikle, bu konuda geliştirilecek politikaya bağlı görünmektedir. Politikasız bir eğitimin olması, olsa dahi başarı elde etmesi olanaklı değildir. İşte, **eğitim politikası**, eğitim-politika bütünselliğini ve ilişkisini ifade eden bir kavramdır. Bir başka deyişle, bir ülkedeki eğitim etkinliğinin kendisine amaçlar/hedefler, ilkeler ve yöntem/yol belirlemesi eğitim politikası anlamına gelmektedir. Kuşkusuz, belirlenen bu hedefler ile yöntemin niteliği ve uygulamaya geçirilip, geçirilmediği eğitim sisteminin başarısını belirleyen etmenlerdir.

Kütüphane kurumunun yukarıda açıklanan gerekçeler nedeniyle eğitimin bir parçası olması, onu, aynı zamanda eğitim politikasının da bir ögesi kılmaktadır. Eğitimin organik nitelikteki aracı olan kütüphane, eğitim politikasının da doğal parçasıdır. Eğitim politikasının kütüphaneye ilişkin kavrayış ve yaklaşımı, hem eğitim politikasının niteliğini, hem de kütüphane hizmetlerinin değişim/gelişim koşullarını ortaya koyan bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bir eğitim politikasının, doğal parçası olan kütüphane ögesine duyarsız kalarak ya da onu yeterince kavramayarak/yanlış algılayarak çağdaş bir niteliğe kavuşması olanaklı değildir.

Türkiye’de Durum

Yaptığımız bir çalışmanın*** sonuçları, Türk eğitim politikasında olması gereken bu zorunlu bütünselliğin bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre; **Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası**’nda, dolaylı bazı dayanaklara karşın kütüphane hizmetlerine ilişkin olarak doğrudan bir yaklaşım ve ifade bulunmamakta, **yasa** düzeyinde de açıkça tanımlanmış bir destek görünmemektedir. Türkiye’deki ulusal eğitim politikası belgelerinden birisi olarak kütüphane ögesi ile doğrudan ilgili yalnızca bir **yönetmelik** bulunmaktadır. Bu durum, Türk eğitim politikasının, kütüphaneyi yalnızca “bir uygulama ögesi” olarak algıladığını göstermektedir. Türkiye’nin halen yürürlükte olan ve güçlü politika belgelerinden birisi sayılan **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, kütüphane ögesini eğitim bağlamında değerlendirme açısından bütünüyle yetersizdir. Bir başka deyişle, Sekizinci Plan eğitim bağlamında kütüphane ögesine yer vermemektedir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde temel almak zorunda olduğu ölçütler çerçevesinde yürüteceği ana politikayı ortaya koyduğu **Türkiye Ulusal Programı** adlı belgede kütüphane hizmetleri ne eğitim ne de diğer bağlamlarda ele alınmaktadır. Açıkçası, Türkiye, kütüphane hizmetlerini, hedeflediği Avrupa Birliği’ne giriş sürecinin bir ögesi olarak değerlendirmemektedir. Güçlü ve uygulamaya yönelik bağlayıcı politika belgelerinden sayılan **hükümet programlarında**, kütüphane, ne eğitimin ne de eğitim politikalarının bir ögesi olarak değerlendirilmiştir. Kütüphane olgusu, ilgili programlarda terim düzeyinde dahi geçmemektedir. Türkiye’nin yönetimini siyasal açıdan büyük ölçüde belirlemiş siyasal partilerin ilke ve anlayışlarını ortaya koydukları **parti programlarının** eğitim bağlamında kütüphane hizmetlerine yönelik yaklaşımları diğer politika belgelerinde olduğu gibi son derece yetersizdir. Kütüphane ögesi parti programlarında eğitim çerçevesinde ya hiç yer almamakta, ya da kültür-gençlik başlıkları bağlamında oldukça yüzeysel ve geleneksel bir anlayışla ele alınmaktadır. Türkiye’de doğrudan eğitim alanına yönelik politika üretmek için bir yönetmelik temelinde ve ulusal düzeyde belirli aralıklarla gerçekleştirilen **Milli Eğitim Şûraları** kütüphane olgusunu eğitimin organik parçası olarak gören bir anlayışı yansıtmamaktadır. Bu belgelerde de kütüphane ögesine ilişkin algılama son derece sınırlı, geleneksel ve biçimsel nitelikler taşımaktadır. Kütüphane, Şûralarda 2000’li yıllara yönelik olarak geliştirilen bakış açılarında yer alan bir öge değildir.

*** Bülent Yılmaz. *Türkiye’de Eğitim Politikası ve Kütüphane*. Ankara: TKD Ankara Şubesi, 2004.

Türk eğitim politikasında kütüphaneye yönelik kavrayışın temel özelliği “geleneksel” oluşudur. Türk eğitim politikasında kütüphane ögesine ilişkin kavrayış eksikliği, gerçekte Türk eğitim sistemindeki sorunların bir boyutuyla yansıması demektir. Türk eğitim sisteminde eğitim-kütüphane bütünselliğinin sağlanamamış ya da kütüphanenin eğitim sisteminde organik bir parça niteliği kazanamamış olması eğitimdeki bilgi gereksiniminin organik nitelikte olmadığını ortaya koymaktadır. Sorunu, net olarak, **“Kütüphane, Türkiye’de eğitim politikasının bir ögesi olarak değerlendirilmemektedir”** biçiminde ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bunun da ötesinde, Türkiye’de eğitim sistemi bir kütüphane sorunu bulunduğunun farkında bile değildir. Kütüphanenin bir eğitim politikası ögesi olarak görülmemesi, Türkiye’de hem eğitim hem de kütüphane hizmetleri açısından son derece olumsuz koşulların varlığı anlamına gelmektedir.

Okullarda bilgisayar sayısını artırmak ile çağdaş eğitimin ve “bilgi çağı”nın yakalanacağını düşünmek, buna karşın ezber dayalı eğitim yapısını değiştirmede temel değişken ve araç olan kütüphane kurumunu bir politika ve sistem ögesi saymamak tam bir çelişkiyi ve algılama eksikliğini göstermektedir. Bu türden çelişkiler ve kavrayış yoksunluklarıyla eğitimde olumlu noktalara varılması ise olanaklı görünmemektedir.